ANTROPONIMIA ŞI DIALECTOLOGIA, O RELAȚIE NECESARĂ

IULIA MĂRGĂRIT

Institutul de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”, Bucureşti
inst@lingv.ro

Cuvinte-cheie: *analogie*, *antroponim*, *onomastică*, *sinonim.*
Mots clés: *analogie*, *anthroponyme*, *onomastique*, *synonyme.*

Relația dintre cele două ramuri ale lingvisticii menționate în titlu, deja semnalată (Ionică 1984:93), ne-a fost actualizată de lectura lucrării lui Iorgu Iordan, *Dicționar al numelor de familie româneşti* (= DNFR). Parcurgând pagină după pagină, am constatat că analizele efectuate de autor, în numeroase cazuri, ar fi putut beneficia de unele completări sau chiar rezolvări diferite cu aportul dialectologiei. Pentru ilustrare, ne-am oprit asupra câtorva articole, susceptibile de a fi discutate în vederea unor noi soluții, ori numai completate, în locul celor oferite de autor. Se cuvine să spunem, de la început, că acestea parvin din perspectiva dialectologică aplicată, pentru că purtătorii numelor selectate de Iorgu Iordan reprezintă, în marea lor majoritate, vorbitori de grai. Aplecarea autorului, într-un moment anume din activitatea sa, asupra antroponimelor ne este explicată chiar de către acesta: *La fel cu toți membrii corpului didactic nemobilizați* [pe frontul Primului Război Mondial] *devenisem şomer… profesional vorbind* […]. *Ministerul Instrucțiunii Publice, la propunerea Ministerului de Război, ne-a invitat să lucrăm ca statisticieni în spitale: să întocmim fişe personale pentru toți militarii, indiferent de grad, care au fost internați. Am lucrat ca statistician şi în folos profesional, căci culegeam nume de familie pentru viitoarea mea lucrare, aflată în curs de elaborare,* ***Antroponimia românească*** (*Memorii*, I: 294). Informațiile astfel dobândite au fost completate şi în alt mod: *De pe front, ştirile erau de două feluri. Unele constau în buletine* […] *despre mersul războiului şi, absolut regulat, în liste nesfârşite de morți dispăruți. Aceste ultime informații mă interesau şi din punct de vedere profesional, întocmai ca statisticile pe care le făceam la spitalul meu. De atunci datează baza cea mai importantă a fişierului meu antroponimic* (*ibidem*, 296). Majoritar, în componența fişierului, intrau numele soldaților, în timp de pace, țărani. Cu alte cuvinte, vorbitori de grai.

Situațiile compatibile cu alte interpretări, din punctul de vedere al dialectologiei, sunt de diverse tipuri. În vederea comentariului, am încercat o minimă sistematizare prin gruparea acestora după problematica ridicată.

Explicația, de altfel, succintă, din dicționar, necesită un adaos interpretativ pentru elucidarea deplină a antroponimului. Cu alte cuvinte, pentru a fi completă.

SCL, LXX, 2019, nr. 2, Bucureşti, p. 259–268

BDD-A30857 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:44:14 UTC)

Cută: *cută* ‘îndoitură, încreţitură’; cf. şi gr. *kuta(s)*[1].

Soluţia adoptată de Iorgu Iordan nu pare convingătoare. Mai întâi, semantismul este indicat parţial. Preluăm după DEX definiţia integrală: *cută* 1. ‘îndoitură (adâncă) într-un obiect de îmbrăcăminte; încreţitură, fald, creţ, pliu’; ‘urmă, dungă, rămasă pe o ţesătură sau pe o hârtie, pe locul unde au fost îndoite’. Apoi, ne îndoim de faptul că un cuvânt de mică importanţă, în viaţa socială, cum este acesta, ar fi putut să fie reţinut ca antroponim, cu funcţie de „etichetă”.

Date fiind cercetările recente, efectuate asupra graiurilor munteneşti, avem o altă propunere, aparent pentru acelaşi cuvânt, dar de o altă origine decât împrumutul bulgar *kuta* cu reflexul *cută* ‘îndoitură…’ (DEX, s.v.).

Cută s.f., pl. *cute* a fost identificat cu multiple atestări din domeniul gospodăriei ţărăneşti în materialele recent colectate din aria sudică, după cum urmează: 1. Gl. Olt. / pct. 998; ALRR–Munt. şi Dobr. (fişa a şasea); Gl. Munt. / pct. 777, 781, 784, 815, 821, 849 ‘bucăţică, cub de zahăr’: *Pă colaci punea şi ea vo* ***cută*** *de zaar* (Gl. Olt. / pct. 998, Islaz, fostul raion Turnu-Măgurele). 2. ‘bucată, felie’: [Bumbacul] *îl scoţi din alea* [= măciulii] *că să scoate singur din alea, să despică ca* ***cutile de pepene*** […], *parcă este felii de pepene* (TDM III: 519, pct. 826, Ghimpaţi, Ilfov). Cu înţelesul ‘cub de zahăr’, *cute* a mai fost înregistrat în Argeş (*Lexic reg.*, II: 13) şi în Oltenia (Bărbuţ, Dicţ. olt.), iar în Teleorman ca diminutiv: *Colacii se numeau bobârnaci, iar bucăţelele de zahăr* ***cutişoare*** (AER: 259). O dovadă a răspândirii cuvântului, cu semnificaţia ‘felie’, o constituie prezenţa acestuia la etnicii români din Bulgaria: *Pă cartofi i tăiem aşa, să fie mai mici* ***cutele*** (TD–Bulg., Gl.).

Şi sursele mai vechi confirmă semantismul ‘felie’, chiar mai diversificat, pentru *cută*, prin raportare, în general, la fructele, legumele de formă sferică, susceptibile de a fi tăiate în acest mod: *Dintr-o ridiche, patru feluri de mâncare se face: rasă şi nerasă,* ***cute*** *şi felii* (A. Pann, *apud* Zanne, P., IV: 101). *Unchiaşul se şterse cu* ***o cută*** *de măr la ochi* (Delavrancea, *Opere*, II: 2). ***O cută de pepene*** */ Trece printre fire repede* (*Suveica*, în MAT. FOLK.: 554). Versiunea aceleiaşi ghicitori, dintr-o altă colecţie de folclor, confirmă semantismul: ***Felia de pepene*** */ Trece pe sub poduri repede* (Teodorescu, P.P.: 246).

Evident, *cută* ‘îndoitură’ şi *cută* ‘felie’, prin înţeles şi origine, reprezintă cuvinte diferite. În toate contextele dezvoltate, *cută de pepene, de măr, de ridiche, de zahăr*, în realitate inovaţii lexicale, punctul de plecare l-a constituit paronimul *cute*. Acesta din urmă face parte dintr-un cuplu lexical care divide dacoromâna în două jumătăţi: nord/sud, conform dubletului *cute/gresie*. Moştenit din latină, *cotem, cute* ‘piatră de gresie pentru ascuţit unelte tăietoare, mai ales coasa’, s-a păstrat activ, până astăzi în aria nordică. El a cunoscut dezvoltări de sens, nesemnalate încă, deşi cea dintâi atestare reperată de noi, datează de la începutul secolului trecut: *Merge hâda la zăton. / Cu o* ***cute de sopon*** */ Să se spele ca de domn! / Eu mă spăl cu apă rece / Şi pe hâda oi întrece!* (Bud, P.P.: 55/93).

[1] Primul alineat, paragraf, de la caz la caz, reproduce integral prezentarea efectuată de Iorgu Iordan.

BDD-A30857 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:44:14 UTC)

În sintagma *cute de sopon*, o metaforă, se are în vedere dimensiunea obiectului determinat, redus prin consum până la similitudine cu modelul. Provenind din Maramureş, compusul s-a fixat ca atare, în aria nordică, structura fiind atestată şi în Basarabia (v. *Dicţ. dialectal*), iar în ALM II/1, h. 678, pct. 6, 10 s-a înregistrat aceeaşi sintagmă: *cute de sopon*.

Prezentarea de mai sus, excesiv de detaliată, a urmărit să demonstreze şansele cuvântului *cută* ‘felie’ de a fi fost selectat în nomenclatorul onomastic. Un element de sprijin îl constituie faptul că chiar DNFR înregistrează, cu această funcţie, unele sinonime: ***Felie***: *felie*; ***Scrija***: *scrijea* în expr. *scrijea de pâine* ‘felie de pâine’; cf. şi *scrijele* (pl.) ‘felii de fructe’ al cărui singular trebuie să fie *scrijea*.

Dudulan: Dudu (v. mai sus, s.v.), cu suf. *-(l)an*.

„Mai sus”, la indicaţia autorului, figurează următoarele:

Dudu: *dud*; cf. gr. *dudu* şi ung. *dudu* ‘prostănac’.

Faţă de comentariul lui Iorgu Iordan, adăugăm informaţia că în graiurile oltenești (Bărbuţ, Dicţ. olt.; DLR) este atestat derivatul *dudul(e)an* < *dudă* (între alte sensuri) ‘lujer, tulpină de ceapă’. Optăm pentru derivat, întrucât acesta, metaforic, poate fi atribuit unei persoane subţiri şi înalte. De multe ori, antroponimele provin din porecle agreate de vorbitori tocmai pentru expresivitatea lor şi, în consecinţă, pentru impactul asupra comunităţii.

Patraulea: *patraulă*, variantă a lui *patrulă* cu suf. *-ea*.

Pentru elucidarea completă a antroponimului, ar fi fost util să se precizeze de ce *patraulă* şi nu *patrulă?* S-ar fi clarificat astfel varianta aberantă în raport cu vocabula de bază. Aşadar, conform observaţiei de mai sus, menţionăm că *patraulă* a rezultat în urma contaminaţiei cu un cuvânt din acelaşi domeniu de referinţă: al pazei asigurate de cei care efectuau serviciul militar. Avem în vedere, în acest caz, împrumutul de origine turcă *caraulă*. Dacă excludem contaminaţia, la acelaşi rezultat s-ar fi ajuns şi prin refacerea neologismului *patrulă* < germ. *Patrulle* de către ostaşii ţărani, sub impulsul cuvântului bine-cunoscut preexistent: *caraulă*.

Pântecan: *pântec*, cu suf. augmentativ *-an* sau (şi) < n. top. *Pântecani*.

Numele analizat nu pare o creaţie spontană şi nici independentă, ci mai degrabă imitativ-analogică.

Ca şi *Burtan*, înregistrat în DNFR, *Pântecan* constituie probabil, la origine, o poreclă pentru o persoană cu *pântec (burtă)* mare.

În aceeaşi ordine de idei menţionăm *Foltea* cu următoarea prezentare în DNFR:

Foltea: *foltea* (poreclă dată unui ‘om cu pântecele mare (şi) care mănâncă mult’; cf. n. top. Foltea (Ardeal).

BDD-A30857 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:44:14 UTC)

Toponimul care indică provincia, ca element lexical specific acesteia, ar fi putut apărea mai întâi ca poreclă, după care ar fi urmat conversiunea în antroponim. Problema ar părea încheiată din punctul de vedere al autorului, numai că din punctul de vedere al informației dialectologice caracterizarea nu este completă: porecla a avut ca punct de plecare *foale* s.f. 'pântece, burtă' < lat. *follem*, cu circulație în aria nordică. Cuvântul face parte dintre elementele lexicale definitorii ale dacoromânei, după provincii, implicate în definirea unor arii corelative: *burtă*, *pântece*, *pâncete*, *foale*. Cât privește *foltea*, acesta pare o creație lexicală analogică, urmând îndeaproape modelul *Burtea*, de altfel înregistrat chiar în DNFR: **Burtea**: *burtea* 'poreclă dată unuia cu burtă mare, bine nutrit sau unui mâncău'. Ca derivat, după modul său de formare, *Burtea* prezintă analiza *burtă* + suf. onomastic *-ea* (Vintilă Rădulescu 1967: 47), model reluat şi în *Foltea*.

Comentariile autorului valorifică sursele externe în detrimentul celor interne:

Călăreanu: gr. *kalaris*, cu suf. rom. *-eanu*; de la *călare* nu văd cum s-ar fi putut deriva acest nume.

Nu putem fi de acord cu etimonul grecesc propus de autor şi nici cu imposibilitatea de derivare prin mijloace interne. Termenul indicat din greacă nu există în limba română într-o variantă anume, pentru a fi fost selectat ca bază derivativă. Dacă procedăm la analiza antroponimului, componentele analizabile ne pot conduce către adevărul lingvistic. Prin degajarea afixului specific onomasticii, *-eanu*, rămâne o bază *călăr* – pe care o putem corela cu arhaismul *călariu* 'călăreț', moştenit din latină *caballarius*, element lexical specific secolului al XVI-lea (Densusianu 1961: 313; Rosetti 1986[1968]: 392; Dimitrescu 1973: 136). Termenul, ieşit din uzul limbii standard, supraviețuieşte în creația folclorică: *Să-l ridice la rang mare, / La rang mare-al oştilor, / Mai mare* ***al călărilor*** (Teodorescu P.P.: 52, după DA). Deşi a preluat citatul, dicționarul-tezaur îl suspectează: „[colinda] nu poate fi populară" (DA, s.v.). Dar publicarea textelor dialectale din Muntenia aduce probe în favoarea arhaismului „retras" la nivel dialectal: *Duminică să ducea mireasa ş-aducea apă de dimineață… făcea bradu, dup-aia venea giner*[e]*le cu … nunta ca să o ia, cu* ***nuntaşi****. Era* ***călări, călăraşi*** *mulți acolo, bărbați… Ei venea, spunea orățile* [sic!] *acolo afară şi mireasa era-n cas şi ginerele era călare pă cal, era frumos atuncea, acu nu mai e!* (TDM I: 81, pct. 679, Cepari, Argeş).

Calitatea de s.m. pl. a cuvântului în discuție, *călări*, poate fi dedusă şi după faptul că este precedat de un sinonim, *nuntaşi* şi urmat de un altul, *călăraşi*. Astfel poziționat, semantismul acestuia e marcat suplimentar: *călăraş* 'călăreț care însoțeşte mirii, în ceremonialul nunții' (DA, s.v. 4.), deci = *călariu*; *nuntaş* 'flăcău participant călare în alaiul unei nunți' (DM, s.v.) = *călariu*, de altfel atestat de textele folclorice: *Unchiule, dă-mi şi mie ăl cal să mă duc* ***nuntaş****, cum era nainte* ***nuntaşii*** (Scorniceşti, Olt., FOM VIII: 108). Cercetările recente, efectuate în comunitățile româneşti din Bulgaria au relevat conservarea cuvântului şi de cealaltă

BDD-A30857 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:44:14 UTC)

parte a Dunării: *Vine oştire multă,* ***călări*** *şi adună oi, adună vite, şi duce la voi în România!* (TD–Bulg., Gl.).

În sprijinul ipotezei propuse: *călariu* + suf. *-eanu*, aducem argumente de felul toponimului *Călaraşi*, de la care se revendică antroponimul *Călăreşeanu* (DNFR, s.v.) sau *Călăreți*, com. Tămădăul Mare, jud. Ilfov (v. *Indicator*), ca procedeu de promovare a cuvântului în toponim. Dată fiind existența acestei posibilități, nu excludem ipoteza unui nume topic similar, *Călări* (astăzi dispărut), de la care să fi descins, pe baza aceluiaşi derivativ *-eanu*, un antroponim *Călăreanu*, analizabil, totodată şi prin numele comun, arhaic, *călariu*, pl. *călări* (cf. Eminescu, *Scrisoarea III*: *Durduind soseau* ***călării*** *ca un zid înalt de suliți, / Printre cetele păgâne trec rupându-şi large uliți*).

Chituşca [sic!, prin omisiunea probabilă a semnului diacritic]: *Chitu* (v. numele precedent), cu suf. diminutival *-uşcă*. La numele precedent găsim următoarele:

Chitu: bg. *kito*; cf. şi *chit* ‘balenă’; cf. numele topic *Chitul*.

În locul împrumutului din bulgară şi celelalte, ca etimon, propunem derivatul românesc *pituşcă* (înv. şi reg.) ‘pâine mică; chiflă’, cu multiple atestări în DLR, răspândit în Munt. şi Mold., în ultima dintre provincii putând dezvolta, în conformitate cu fonetica locală, var. *chituşcă*. Mai adăugăm şi faptul că genericul *pâinişoară* figurează în DNFR, ca antroponim. Este un argument în plus pentru a respinge rezolvarea lui Iorgu Iordan.

Ciotoroschi: sl. (poate, în primul rând, bg. *Čotorovski*).

Ciotorosu: *ciotoros* ‘cu cioturi sau cepuri multe, ca bradul’; ‘zbârlit, stufos, care nu s-a pieptănat’.

Cel puțin faptul că numele imediat următor, după Ciotoroschi, din DNFR, este *Ciotorosu* ne obligă să nu ignorăm posibilitățile interne de creare a antroponimului. Întrucât adj. *cioturos*, de largă circulație în spațiul limbii române, a fost selectat ca antroponim, originea românească a acestuia rămâne deasupra oricărei îndoieli. Ca atribut uman, Iorgu Iordan îl glosează corespunzător ‘zbârcit, stufos, care nu s-a pieptănat’, în conformitate cu glosa adj. în sens propriu ‘cu cioturi sau cepuri multe, ca bradul’.

Adaosul secvenței terminale, *-schi*, într-o zonă de „presiune” slavă reprezintă o explicație plauzibilă. Chiar DNFR oferă astfel de cazuri, rezolvate în consecință de Iorgu Iordan. **Cherdivăreanu**: *pierde-vară*, cu suf. antroponimic *-eanu* şi cu fonetismul regional *ch(i)e* < *pie* este urmat de **Cherdivarenko**, căruia i s-a înlocuit, prin suf. ucr. *-enko*, sufixul originar. Considerăm că *Ciotoroschi* ar fi trebuit analizat în mod similar.

Dilă, acelaşi cu *Dila*, unde găsim următoarele:

Dila < bg. *Dila*, fem. lui *Dilo* (< *Dimităr*).

BDD-A30857 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:44:14 UTC)

În locul explicațiilor puțin convingătoare, luăm în calcul posibilitățile interne, de analiză a antroponimelor, la nivel dialectal, care, în chip firesc au prioritate în opțiunea interpretativă, prin raportare la cele externe. De această dată, avem în vedere un element arhaic *delă* 'treabă, faptă (rea), păcat' cu var. *dealĕ*, împrumut de origine slavă (DLR, s.v.), atestat începând de la Coresi, continuând cu cronicarii: *Pre toţ*[i] *şi-i duci la moarte, pre mulţ*[i], *fără de* ***dealĕ*** (M. Costin, după DLR). Revigorat, în timpul Regulamentului Organic prin limba rusă, cuvântul cunoaşte o specializare de sens 'dosar juridic, afacere', pentru puțin timp, întrucât penetrarea împrumuturilor romanice i-a limitat circulația. Oricum, resuscitarea acestuia s-a reflectat şi în diminutivul creat, *delcă* (învechit) 'dosar cu acte': *Pe acest răspuns, jude*[cătorul] *au pus rezoluție ca să se alătureze la* ***delcă*** (Iorga S.D., după DLR), promovat în antroponim (v. *madam Delcă*, personajul principal din romanul *Dimineața pierdută* de Gabriela Adameşteanu). Frecvența cuvântului, în anumite etape din istoria limbii, se reflectă în expresiile dezvoltate: *a da (a intra) într-o* ***delă*** 'a o păți, a da de naiba'; *a pune la* ***delă*** [fig.] 'a da uitării ceva, pe cineva (având soarta unui dosar abandonat)'. Cuvântul, ca şi varianta târzie, *dilă*, atestate pentru sec. al XIX-lea, consemnate în BL, XI: 89, ar fi putut deveni poreclă, mai înainte de a ajunge un antroponim propriu-zis.

Dungaciu; cf. bg. *dongo* şi ung. *dungani* (şi *dongani*) 'a bâzâi, a zumzăi'.

Pe terenul limbii române, antroponimul corespunde unui adjectiv omonim, derivat de la *dungă* 'parte, extremitate' (DLR, s.v.) din expresia *a fi într-o dungă* 'a fi nebun' (DL, DM, DEX). Pe baza acesteia s-a conturat derivatul adjectival *dung****aci*** (DLR, s.v.). De prisos să adăugăm că explicația antroponimului, pe baza posibilităților interne, este pe deplin satisfăcătoare 'încăpățânat, îndărătnic, inflexibil' şi că apelul la surse străine, din afara limbii române, nu se justifică. De altfel, este şi greu de imaginat cum ar fi intrat în relație afixul românesc *-aci*, cu nişte baze neconfirmate în lexicul limbii române.

Mercan: bg. *Merko* sau (şi) *Merka* cu suf. *-an*; cf. şi *Mircan* (v. mai departe s.v.).

„Mai departe" [La indicația autorului] *Mircan*: bg. *Mirkan*.

Antroponimul poate fi corelat cu datele din dicționarul-tezaur, unde, într-o variantă feminină, figurează *Miercana*, ca s. f. 'vacă (născută miercurea)'. Ulterior, p. ext., frecvența numelui a dus la generalizarea acestuia ca alt nume pentru vacă: *miercana* s.f. pl. *miercane*: *Bătătura nu mai încăpea de vite, păsărime şi lighioi… Mugeau de zguduiau casa* ***miercanele*** […] *rupeau pământul în fugă* (Delavrancea, S.: 17). Se înțelege că, de la caz la caz, în funcție de genul vițelului nou-născut *miercurea*, prin derivare regresivă, s-a creat şi denumirea corespunzătoare, pentru masculine: *Miercan* > *Mercan*. Cu timpul, aceasta a fost preluată ca nume injurios pentru oameni. Calitatea de poreclă a asigurat trecerea în categoria numelor de familie.

Interpretarea personală prevalează în detrimental realității lingvistice:

Chitoroagă: pare a fi o variantă regională (cu epenteza lui *-o-* şi cu schimbarea genului) a lui *pitrog* 'peşte mic'.

BDD-A30857 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:44:14 UTC)

Pentru a analiza termenul, DNFR a luat în calcul unele schimbări ipotetice care să justifice evoluţia *pitrog* > *chitoroagă*, ipoteză şi rezultat final, printr-un accident fonetic puţin probabil, ca explicaţie, şi modificare de gen.

Mai întâi, punctul de plecare propus de Iorgu Iordan nu se motivează, de vreme ce *chitoroagă* 'piftic', ca var. pentru *cotoroage* s.f. pl. 'idem', cu circulaţie în Transilvania şi în Banat (TDRG, CADE, DA, s.v.) este atestat: *În ziua de Crăciun, dimineaţa, se dă de pomană morţilor, colaci cu lumânare,* ***cotoroage*** (Marian, *Înmormântarea*, 380, după DA). Faţă de *cotoroage, chitoroagă* constituie o inovaţie fonetică din seria *chimeşă* < *cămeşă*, fenomen propriu zonei nordice (*Tratat:* 292). Modificarea fonetică este dublată de una morfologică prin dezvoltarea unui nou singular, *chitoroagă*, de la pluralul preexistent.

În prezent, var. *chitoroagă* s.f., pl. *chitoroage* supravieţuieşte în vocabularul comunităţilor româneşti enclavizate din spaţiul exsovietic, conform celor mai recente cercetări întreprinse în regiune (v. TD–Bas, Gl., TD–*Nistru*, Gl., TD–Ucr., Gl.), în simetrie cu sinonimul *răcitură* s.f., pl. *răcituri*.

Dulf(u) < *Rodulfu* (< *Rudolf*), DO.

În cazul analizei propuse, este greu de crezut că între altele, numele de familie al povestitorului popular, Petre Dulfu, provine de la prenumele german Rudolf. Cu siguranţă este vorba de arhaismul *dulf*, de origine slavă (DLR, s.v.), variantă pentru *dolf*, de obicei, complinit prin secvenţa *de mare* 'delfin' sau, prezent în colinde, 'fiinţă supranaturală'. Se probează şi prin acest caz faptul că onomastica constituie una dintre modalităţile de a tezauriza cuvintele ieşite din uz.

Străchineală: *strachină* cu suf. *-eală*.

Soluţia expeditivă, adoptată de autor, este greu de acceptat prin asocierea unui substantiv cu un formant, eminamente, verbal. Ocupându-se în mod expres de suf. *-eală*, Elena Ciobanu (1960: 131) subliniază specificul particulei de a deriva teme verbale. Între acestea menţionează şi câteva excepţii, constând din teme nominale. Dacă le verificăm, acestea, una după alta, se înscriu în normalitatea afixului, după cum urmează: *băială* < *bai*, în realitate s-a avut în vedere expresia *a avea bai*, în afara căreia afixul ar fi inactiv; *cămăşuială* „(în cariere) strat de piatră dezagregată care acoperă masivele din care s-a desprins", analizat de autoare prin *cămeşuie*, de fapt se corelează cu verbul *cămăşui* (DEX, s.v.); *negureală*, după E. Ciobanu s-ar raporta la *negură*, deşi există *negura* (DA, s.v. *înnegura*); *dinteală* din compusul *spată cu dinteală* 'spată cu dinţi dubli' face parte din terminologia războiului de ţesut. Aceasta cuprinde deverbalele *băteală, năvădeală, urzeală* definind totalitatea firelor *bătute, năvădite, urzite*, faţă de care *dinteală* ar fi putut apărea prin analogie. În atestarea *îndinteală* 'fir scăpat din spată', provenind din localităţi situate în apropierea oraşului Vatra Dornei (Gl. reg., s.v.), partea prefixală se explică prin compusul *fir în dinte*.

BDD-A30857 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:44:14 UTC)

Prin urmare, şi în cazul de faţă, apreciem că este implicată o formaţie atipică. Concret, ar fi vorba, pentru început, de un derivat *străchinea* s.f. cu pl. *străchinele*, înregistrat în DL, DM, DLR (*Luă 9 oale ulceluşe, / Luă 9 străchini* ***străchinele****... Puse masa să mănânce*, Şez., XII: 184). Pentru punerea de acord a formei, din punctul de vedere al categoriei numerice, s-ar fi creat un nou singular *străchineală* de la pluralul *străchinele*. Astfel de cazuri se întâlnesc în aria sudică a dacoromânei. Ne limităm la un singur exemplu, după DGS I unde, s.v. *căpistere*, figurează var. *căpesteală*, refăcută din *căpestele*, de asemenea, var. de la *căpestere*, interpretată, după desinenţă, ca pl. Prin urmare, s-a procedat la refacerea unui sg. corespunzător: *căpesteală/căpestele*.

Şchiopârlan: creaţie de moment, cu intenţii satirice, ca produs al unei contaminaţii între *şchiop* sau (şi) *Şchiopu* şi *ţopârlan*.

Explicaţia ridică semne de întrebare atât din punctul de vedere al procesului imaginat, cât şi al termenilor implicaţi. După cum se ştie, în contaminaţie se angajează sinonime (Hristea 1968: 338), cu alte cuvinte, se atrag unităţi lexicale cu acelaşi înţeles, care se suprapun, ceea ce explică şi iminenţa procesului. După cum se observă, *şchiop* şi *ţopârlan*, au în comun exclusiv particularitatea de a defini defecte, dar de naturi diferite şi fără legătură între ele. Prin urmare, presupunem o cale diferită: *şchiop* ar fi primit un augument *-îrlă* (ca în *codârlă* < *coadă* – Pascu 1916: 367): *şchiop****ârlă*** şi în continuare un altul, suf. *-an, şchiopârlan*, cu evidente intenţii peiorative (cf. pentru tranşa finală *găligan, vlăjgan*, împrumuturi din bulgară şi sârbă).

Cazurile luate în discuţie au urmărit să demonstreze necesitatea informaţiei dialectologice în prelucrarea şi evaluarea materialului onomastic.

Dat fiind faptul că majoritatea antroponimelor au fost recoltate în condiţii de război, când combatanţii trimişi în luptă nu erau alţii decât ţăranii din timp de pace, se înţelege că elementele dialectale în comentariul inventarului antroponimic nu pot fi ignorate.

Întinderea excesivă acordată, uneori, articolelor a fost strict demonstrativă, dorindu-se o pledoarie cu argumente faptice în sprijinul unei strânse relaţii între antroponimie şi dialectologie. În scopul obţinerii de definiţii compatibile cu spaţiul unui dicţionar onomastic, expunerile se pot restricţiona la detaliile semnificative din definirea antroponimelor.

Dacă avem în vedere că majoritatea antroponimelor discutate aparţin, prin bazele lor, lexicului dialectal (*chitoroagă*, *cută*, *dudulan*, *dungaci*, *pântecan*, *foltea*), prin formă: *chituşcă*, *patraulea*, ca elemente regionale, ori ca elemente arhaice: *călariu*, *dulf*, atunci analiza acestora reclamă de la sine documentaţia dialectală. Fiind cel mai adecvat, pentru cazurile identificate, tipul de documentaţie orientează analiza către sursa reală a conturării numelor de familie în mediul lor de viaţă, excluzând izvoarele străine invocate în exces.

BDD-A30857 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:44:14 UTC)

SURSE

AER: *Sărbători şi obiceiuri*. Răspunsuri la chestionarele *Atlasului etnografic român*, vol. V: *Dobrogea. Muntenia*, Bucureşti, Editura Etnologică, 2009.
ALM II/I: *Atlasul lingvistic moldovenesc*, vol. II, partea I, *Lexicul. Casa, obiecte de uz casnic*, de Victor Comarnițchi, Chişinău, Editura „Cartea Moldovenească", 1972.
ALRR–Munt. şi Dobr. I, III: *Atlasul lingvistic român pe regiuni, Muntenia şi Dobrogea*, autori: Teofil Teaha, Mihai Conțiu, Ion Ionică, Paul Lăzărescu Bogdan Marinescu, Valeriu Rusu, Nicolae Saramandu, Magdalena Vulpe, Bucureşti, Editura Academiei Române, vol. I: 1996, vol. III, 2001.
Bărbuț, Dicț. olt.: Dorina Bărbuț, *Dicționar de grai oltenesc*, Craiova, Asociația independentă, literă, artistică, culturală şi editorială „Mileniul III", 1990.
BL: *Bulletin linguistique*, publié par A. Rosetti, Bucureşti, 1933–1948.
Bud, P.P.: Tit Bud, *Poezii populare din Maramureş*, adunate de…, Bucureşti, 1908.
DA: Academia Română, *Dicționarul limbii române*, Bucureşti, 1913–1948.
Delavrancea, S: B. Delavrancea, *Sultănica*, Bucureşti, Tipolitgrafia St. Mihalescu, 1885.
Delavrancea, *Opere*: B. Delavrancea, *Opere*. Ediție îngrijită, studiu introductiv, note şi variante, glosar şi bibliografie de Emilia Şt. Milicescu, [vol.] I–V, Editura pentru literatură, 1965–1969.
DGS, I–II: *Dicționarul graiurilor dacoromâne sudice*, coord. Maria Marin, de Ion Ionică, Maria Marin, Anca Marinescu, Iulia Mărgărit, Teofil Teaha, volumul I, Literele A–C, 2009; volumul II, Literele D–O, 2010, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Dicț. dialectal: *Dicționar dialectal (cuvinte, sensuri, forme)*, vol. I–V. Redactor-responsabil Rubin Udler, Chişinău, 1985.
DL: *Dicționarul limbii române literare contemporane*. Sub direcția prof. univ. Dimitrie Macrea şi acad. Emil Petrovici, vol. I–IV, Bucureşti (1955, 1956, 1957, 1958).
DLR: Academia Română, *Dicționarul limbii române* (DLR). Serie nouă, Bucureşti, 1965 ş.u.
DM: *Dicționarul limbii române moderne*. Bucureşti, 1958 (Academia Română, Institutul de Lingvistică din Bucureşti).
DNFR: Iorgu Iordan, *Dicționar al numelor de familie româneşti*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1983.
DO: N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, [Bucureşti], Editura Academiei, 1963.
FOM III: *Folclor din Oltenia şi Muntenia. Cântecele şi poveştile Oltului*. Zonele Scorniceşti, Drăgăneşti-Olt, Corabia. Studiu introductiv de Ioan Şerb, Bucureşti, Editura Minerva, 1979.
FOM VIII: Ion Nijloveanu, *Basme populare româneşti. Folclor din Oltenia şi Muntenia*, Bucureşti, Editura Minerva, 1982.
Gl. Munt.: *Glosar dialectal. Muntenia*, de Maria Marin, Iulia Mărgărit, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1999.
Gl. Olt.: *Glosar dialectal. Oltenia*, sub conducerea lui Boris Cazacu, întocmit de Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Nicolae Saramandu şi Magdalena Vulpe, Bucureşti, Editura Academiei, 1967.
Gl. reg.: V. Arvinte, D. Ursu, M. Bordeianu, *Glosar regional*, [Bucureşti], Editura Academiei, [1961].
Indicator: *Indicatorul localităților din România*, de Ion Iordan, Petre Gâştescu, D. I. Oancea. Bucureşti, Editura Academiei, 1974.
Iordan, *Memorii*: Iorgu Iordan, *Memorii*, vol. 1–3, Bucureşti, Editura Eminescu, 1976.
Lexic reg., I–II: *Lexic regional*, I, redactor coordonator: Gh. Bulgăr, 1960; II, redactor-coordonator: Lucreția Mareş, 1967 (Societatea de Ştiințe Istorice şi Filologice).
MAT. FOLK.: *Materialuri folkloristice*. Culese şi publicate sub auspiciile Ministerului Cultelor şi Învățământului Public, prin îngrijirea lui Gr. G. Tocilescu. Volumul I (*Poesia poporană*, părțile I–II) –II, Bucureşti, Tipografia Corpului didactic, 1900.
Şez.: *„Şezătoarea". Revistă pentru literatură şi tradițiuni populare*. Director Artur Corovei, Fălticeni, anul I: 1892 şi urm.
TD–Bas.: Maria Marin, Iulia Mărgărit, Victorela Neagoe, Vasile Pavel, *Graiuri româneşti din Basarabia, Transnistria, nordul Bucovinei şi nordul Maramureşului. Texte dialectale şi glosar*, (Institutul de Fonetică şi Dialectologie „Al. Rosetti"), Bucureşti, [f.e.], 2000.

BDD-A30857 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:44:14 UTC)

TD–Bulg.: Victorela Neagoe, Iulia Mărgărit, *Graiuri dacoromâne din nordul Bulgariei. Studiu lingvistic. Texte dialectale. Glosar*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2006.
TDM, I–III: *Texte dialectale. Muntenia*, sub conducerea lui Boris Cazacu. Vol. I, de Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Ruxandra Pană, Magdalena Vulpe, Bucureşti, Editura Academiei, 1973; vol. II, de Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană, Magdalena Vulpe, Bucureşti, Editura Academiei, 1975; vol. III, de Costin Bratu, Galina Ghiculete, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană, Marilena Tiugan, Magdalena Vulpe, Bucureşti, [f.e.], 1987.
TD–*Nistru*: Maria Marin, Iulia Mărgărit, Victorela Neagoe, Vasile Pavel, *Graiuri româneşti de la est de Nistru. Texte dialectale şi glosar*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2011.
TDRG: H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, Band I–III, Bukarest, 1903, 1911, 1924.
TD–Ucr., Gl.: Maria Marin, Victorela Neagoe, Iulia Mărgărit, Vasile Pavel, *Graiuri româneşti din sud-estul Ucrainei. Studiu lingvistic. Texte dialectale. Glosar*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2016.
Teodorescu, P.P.: G. Dem. Teodorescu, *Poesii populare române*, Culegere de ..., Bucureşti, Tipografia Modernă, 1885.
Zanne, P.: Iuliu A. Zanne, *Proverbele românilor*, vol. I–X, [Bucureşti], Editura Librăriei Socec, 1895–1912.

BIBLIOGRAFIE

Ciobanu, Elena, 1960, „Sufixul *-ală*”, în SMFC, II, p. 129–139.
Densusianu, Ovid, 1961, *Istoria limbii române*. Ediție îngrijită de J. Byck, vol. I, II, Bucureşti, Editura Ştiinţifică.
Dimitrescu, Florica, 1973, *Contribuţii la istoria limbii române vechi*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică.
Hristea, Theodor, 1968, *Probleme de etimologie: studii, articole, note*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică.
Ionică, Ion, 1984, „Raporturile dintre dialectologie şi onomastică”, în *Tratat*, p. 92–101.
Pascu, G., 1916, *Sufixele româneşti*. Bucureşti, Ediţiunea Academiei Române.
Rosetti, Al., 1986[1968], *Istoria limbii române. I. De la origini până la începutul sec. al XVII-lea*. Ediție definitivă, [Bucureşti], Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1986 [ediția I: 1968].
Vintilă-Rădulescu, Ioana, 1967, „Sufixul antroponimic *-ea*”, în SMFC IV, p. 47–68.

SIGLE

SMFC: *Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor*, I–VI. [Bucureşti], Editura Academiei, 1959–1972.
Tratat: Tratat de dialectologie românească. coord. V. Rusu, Craiova, Editura „Scrisul românesc”, 1984.

ANTHROPONYMIE ET DIALECTOLOGIE, UNE RELATION NÉCESSAIRE

Résumé

Ce travail s’appuyant sur le DNFR de Iorgu Iordan, attire encore une fois l’attention sur la relation étroite entre anthroponymie et dialectologie. Pour ce faire, l’auteur a sélecté quelques anthroponymes du dictionnaire déjà mentionné, susceptibles d’être réinterprétés conformément aux données offertes par des matériaux dialectaux récents.

BDD-A30857 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:44:14 UTC)